

njega časa (Živi križ, Sv. Nedelja, Kolo sreče, Mrtvaški ples).

Pri freskah iz 11. stoletja meni, da gre za vpliv benediktinskih slikarskih središč. Za 12. stoletje ugotavlja razširitev slikarskih spomenikov z zahodne istrske obale proti notranjščini. V 14. stoletju pričajo tudi freske same o zgodovinski usodi Istre, ki je bila na zahodu, jugu in v rečnih dolinah pod beneško oblastjo, osrednja Istra s središčem v Pazinu pa pod goriškimi grofi. Freske v opatijski cerkvi v Sv. Vinčenu obravnava kot največji istrski romanski ciklus; freske v Rakotolah iz srede 14. stoletja opredeljuje kot kvaliteten odmev italijanskega slikarstva pod vplivom Giotta, ki pa ni rodil nadaljnjih pobud v Istri. Freske v Pazinu iz okrog leta 1460 (ki so po ugotovitvah prof. Steleta nastale pod vplivom briksenskega slikarskega kroga), so odmevale v poljudnejših ponovitvah v Lovranu, v delih Vincenca iz Kastva in Janeza iz Kastva. Prepričljive so avtorjeve ugotovitve o Vincencu iz Kastva (freske pri Devici Mariji na Škrilju pri Bermu), čigar glavne stilne značilnosti so vzete s severa, sekundarne pa z juga (noša). Posrečena je tudi opredelitev Janeza iz Kastva. Imenuje ga ljudskega slikarja, na istrsko zemljo vezanega in zvestega upodabljalca ljudskih predstav človeških figur, ki so najbližje masivnim oblikam. — Utemeljene so tudi Fučićeve razlage o vplivu grafičnih listov, ki so nudili nove teme in stilne novosti, ki pa jih je istrska sredina dekorativno predelala. Te predelave se najbolj kažejo v značilnih skladnih gub mehastih in kačastih oblik. Freske v Zminju iz l. 1471 povezuje s freskami Mojstra Bolfganga v Crngrobu, s freskami na Mačah in Goropeči. Slikarja Antona iz istrske Padove imenuje naivnega prevzemalca oblik italijanskega renesančnega slikarstva. Njegova dela so znana v času od l. 1529—1537 in pomenijo venecijski cvet šeststoletne rasti istrskega stenskega slikarstva. V drugi polovici 16. stoletja propada razvoj istrskih fresk ne morejo rešiti furlanski obrtniki niti »tujec« Blaž iz Dubrovnika.

Naročniki poslikav so bile redovniške organizacije, cerkvena predstojništva, beneški patriciji, fevdalni gospodje, od 14. stoletja naprej pa vse bolj tudi istrsko ljudstvo (bratovščine). Istrsko slikarsko umetnost imenuje Fučić ljudsko umetnost, s katero so vaščani živeli in čustvovali. Glagolski napisi, sočasni in poznejši, pričajo o tem. Branko Fučić je eden naših najboljših bralcev in prepri-

sovalcev teh zapletenih in težko čitljivih zapisov. Njemu gre zasluga, da nam je danes razkrito ime Janeza iz Kastva, avtorja hrastoveljskih fresk. Ni le mojster razbiranj starih zapisov, temveč tudi razumljivo pisanih in strokovno solidno zasnovanih razprav in del, temelječih na globokem znanju. Mojster je tudi v ocenjevanju značilnosti stenskih slik, ki jih ne zajema samo stilna opredelitev. Njegove ocene vrst barv, ki so jih srednjeveški mojstri imeli na voljo, ocene reagiranja barv z apnom, nanašanje malte, fizično delo freskantov in končno tudi ugotovitve, kako so mogli doživljati nekaj stenske slike domačini, ki so prihajali iz črnih dimnatih prostorov v pisano žareče poslikane notranjščine, pomenijo doživeto ugotavljanje nepovršnega človeka in resnično razmišljujočega strokovnjaka.

Ksenija Rozman

KNJIGE O ZGODOVINI MODE

Med področji kulturne zgodovine je bržkone zgodovina mode tista panoga, katere strokovna literatura v zadnjih letih najbolj naglo narašča. Ta porast bi lahko deloma pripisali temu, da se množijo tudi zbirke modnih noš po muzejih v svetu. A bolj kot to bo verjetno odločilno, da narašča zanimanje za kompleksnost problema človek in moda, zanimanje, ki se ne ustavlja ob golem registriranju oblačilnih menjav, marveč osvetljuje človeka-ustvarjalca mode v sečišču neštevilnih za modo odločilnih družbenih pojavov. Površno znanje o splošni zgodovini mode se vse bolj umika vedoželjnosti o nadrobnejšem razvoju v različnih deželah in tako nas danes — podobno kot v umetnostni zgodovini — bolj kot velika dognanja na tem področju zanimajo tudi obrobni pojavi. Bolj kot haute couture nas pritegnejo njeni provincialni refreni, kjer si je moda krčila pot med takimi ali drugačnimi pogoji okusa, ambicij, privzgojene ali podzavestne tradicije, gmotnih zmogljivosti itd.

Če želimo v našem zborniku spregovoriti o nekaterih novejših delih s področja zgodovine mode, nas vodi k temu predvsem želja, da bi tej panogi zagotovili tudi med slovenskimi umetnostnimi zgodovinarji tisto veljavo, ki jo danes uživa v svetu in ki si jo je pričela utrjevati pred nekaj leti tudi v naši kulturni zgodovini. Ponoviti namreč želim, da je zgodovina mode bolj kot katero koli drugo področje kulturne zgodovine povezano z zgodovino umetnosti ali določeneje —

z upodabljačo umetnostjo. Tako raziskovalec mode preprosto ne more mimo pričevanja o modi, ki se mu ponuja z umetnostnih del — slik, plastik, grafik, a tudi umetnostni zgodovinar ne bi smel podcenjevati znanja o modi. Pravim, ne bi smel, kajti še vedno je med nami mnogo takih, ki enačijo modo s krojaštvom, ji hote ali nehoté jemljejo njen kulturno-zgodovinski pomen in sežejo po kostumskem priručniku šele takrat, ko jim odpo vejo ostali ključni za stilno in časovno razvozlanje umetnin...

Vendar bi moralo biti v bistvu odveč ponavljanje, da pomeni zgodovina mode tudi za »čistega« umetnostnega zgodovinarja sicer srečanje z mnogimi starimi znanci iz svetovne umetnosti, da pa spregovorijo ti, kadar jih osvetlimo z modne plati, prek noše in drže tudi o vzdušju in hotenju dobe, ki je oblikovala njihovo upodobitev.

V naslednjih vrsticah bi se želel ustaviti ob nekaterih pomembnejših knjigah o zgodovini mode, ki so bile v zadnjih letih na prodaj tudi pri nas. Prišel bi pri knjigi Wolfganga Bruhna in Maxa Tilkeja *Kostümggeschichte in Bildern*, ki je prišla k nam tudi v angleškem ponatisu pod naslovom *A pictorial history of costume*. Izvirnik je izšel 1955 pri založbi Ernst Wasmuth v Tübingenu, angleška izdaja pa istega leta pri Fredericku A. Praegerju v New Yorku. To delo bi mogli označiti za izrazit kostumski priručnik, saj je njegovo besedilo skrženo na skope opise podob, tem pa je posvečena glavna pozornost. Risbe so posnete po znanih umetnostnih delih, pri tem pa so hkrati močno poenostavljene, kar ustreza namenu, da bodi knjiga kar najbolj nazorna. Le manjše število kostumov tolmačijo reprodukcije. Ob vsej obsežnosti tega dela, ki skuša predstaviti razvoj oblačila od prazgodovine do druge polovice 19. stoletja na 200 straneh, za katere sta zbrala gradivo znana in prizadevna nemška kostumska strokovnjaka, pa je vendarle pregled razvoja dokaj sumaričen, zlasti še, ker vključuje poleg modnih tudi tipe ljudskih noš z vseh celin.

Kot delo, ki je izšlo v seriji znanih priručnikov založbe Knauer v izredno visoki nakladi, smo dobili iz danščine prevedeno delo o kostumih Henny Harald Hansenove. Lagodno, tudi z bežnimi umetnostnozgodovinskimi podatki podprto besedilo spremljajo smiselno prestilizirane risbe, zopet izdelane po znanih originalih. Vse so delo spretnih ilustratorjev. Knjiga učinkuje v celoti kot prijetna slikanica, nekako branje za prvo stopnjo,

uvod v svet mode, ki je sicer seveda daleč bolj obsežen, kot ga je mogoče podati v okviru poljudnega priručnika.

Istega leta kot Knauerjeva kostumska knjiga je izšlo v nemščini še drugo delo na temo moda. — Meister malen Mode (Georg Westermann Verlag, Braunschweig). Avtor Bert Bilzer je ubral nekoliko drugačno pot kot drugi pisci v tej stroki. V tekstu, ki je obilno podprt s kulturnozgodovinskimi podatki, razpravlja o razvoju mode od 14. stoletja dalje, tj. od časa, ko se je s premiki v slikarstvu, z zanimanjem za tostranstvo sprostilo tudi zanimanje za fiziognomijo in pojavnost človeškega lika. V slikovnem delu knjige se avtor opira na slike mode, kakor jih srečujemo v izbrani vrsti nekaterih slikarskih del od Jana van Eycka, Angiela Bronzina ali Velasqueza do Liebermanna, Ensorja, Beckmanna in drugih. Izbira slik je smiselna, za obetajoči naslov pa vendarle malce preskopa.

V letu 1963 sta na knjižnem trgu zbudili pozornost dve nemški deli o zgodovini mode. Margarete Braun Ronsdorf je napisala delo *Modische Eleganz* (založba Georg D. W. Calwey München), v katerem je predstavila obdobje 1789 do 1929, torej čas, ko je nastopil v razvoju mode korenit prelom s tradicijo in si je slednjič pridobilo veljavo tudi smotno vsakdanje oblačilo. To delo odlikuje bogato ilustrativno gradivo, zlasti mnogo izbranih litografij iz starih žurnalov, avtorica pa se je izdatno poslužila tudi muzejskih eksponatov, ki jih je predstavila v fotoposnetkih.

Od doslej imenovanih je po besedilu najobsežnejšo drugo delo z letnico 1963. To je knjiga Erike Thiel »Geschichte des Kostüms«, ki je izšlo v vzhodnem Berlinu (Henschelverlag Kunst und Gesellschaft). Če pustimo ob strani dokaj šibko grafično izdelavo koloriranih slik, kar je delu te vrste seveda v škodo, ne moremo mimo pomembnosti besedila in izbire črnobelih podob. Nedvomen pomen tega dela ne leži samo v tem, da zajema avtorica razvoj oblačila od kamene dobe do naših dni, marveč da se je zavzeto lotila tudi sicer drugod mačehovsko obravnavane noše nižjih družbenih plasti. Razpravo pozivljajo kulturnozgodovinske anekdote in mnoge karikature iz *Simpli-zissimusa* in drugih listov.

Erika Thiel je 1962 sestavila tudi učbenik o zgodovini mode za strokovne šole (VEB, Fachbuchverlag, Leipzig 1962). Tudi ta knjiga je že nekajkrat prišla na naš knjižni trg in to za nizko ceno, Gre sicer za delce ki je po videzu skromno,

a je za šolske namene prav uporabno. Prepričuje nas tudi o tem, da posvečajo v NDR tej panogi kar precejšnjo pozornost.

Presenečenje na področju kostumske literature je pripravila 1965 založba Flammarion z delom François Boucherja »Histoire du Costume en Occident de l'antiquité a nos jours«. Zvesta tradiciji je izdala razkošno opremljeno knjigo, ki jo krasi kar 1150 barvnih in črno-belih ilustracij. Seveda bi grešili, če bi dajali prednost zunanjemu videzu te knjige in obravnavali njen tekst šele na drugem mestu. Res se zdi Boucherjeva razprava nekoliko manj sočna od prej omenjenih besedil. Zgoščena je v podajanje bistvenosti, hkrati pa je tudi smotno opremljena z geografskimi dopolnili, s tabelaričnimi pregledi razvoja in z izčrpno bibliografijo za vsako poglavje razvoja posebej. Avtor je osredotočil zanimanje na razvoj francoske modne noše, poleg nje pa obravnava seveda tudi druge dežele in zajema v širokem okviru Evropo in antični Vzhod. Knjiga daje slutiti trdo desetletno delo avtorja, ki je direktor dokumentacijskega centra za zgodovino kostumov, in ekipe njegovih sodelavcev.

Nekaj novih pogledov na zgodovino mode so nam 1966 razkrili Čehi. V založbi praške Artie je izšel Veliki leksikon mode v slikah, delo treh avtoric Ludmile Kybalove, Olge Herbenove in Milene Lamarove. Kot pove že naslov, je poudarek na bogati ilustraciji, a tudi obsegu teksta ni moč očitati, da bi bil prekratek. V sliki in besedi je podan razvoj noše od najzgodnejših prič oblačenja do naših dni, posebej pa se delo pomuja še ob razvoju posameznih oblačilnih kosov in modnih dodatkov. Besedilo je živahno, s primerno primesjo družbene presodnosti, v njem pa najde svoje mesto tudi kritika na račun modnih grotesk. Hvalevredno je, da so avtorice vključile med ilustracije tudi domače gradivo, portrete iz čeških muzejev in galerij, in so tako bistveno poživile standardno in kar utrujajočo kolekcijo modnih prototipov z znanih svetovnih umetnin, ki jih najdemo že v vsakem delu te vrste. Češko knjigo smo spoznali pri nas v nemškem prevodu (Das grosse Bilderlexikon der Mode); izdala ga je založba C. Bertelsmann v Güterslohu, kar nedvomno pričča, da je delo tudi na zahodu upoštevanja vredna novost.

Omeniti velja še slikovni album Galerie der Moden 1800—1930, ki je izšel 1967 pri založniški knjigarni F. A. Herbig.

Podobno kot Margarete Braun Ronsdorfova se je tudi avtor te knjige, Erhard Klepper, posvetil prelomnemu obdobju, v katerem si je moda poleg reprezentančnega utrdila tudi svoj vsakdanji videz in izraz. Delo je brez teksta in vsebuje zelo nazorne, čeprav likovno ne najbolj simpatične risbe. Tudi kratka spremna besedila bi bila prav potrebna in bi albumskega značaja knjige prav nič ne popačila.

Naj navedem ob koncu še nekaj starejših del s treh kostumskih področij, ki bi jih umetnostni zgodovinar vsekakor tudi moral vsaj nekoliko poznati. Za razvoj ljudske noše je poleg različnih novih del, ki pa jih pri nas ni bilo v prodaji, še vedno priporočljiva knjiga Friedricha Hottenrotha »Deutsche Volkstrachten vom XVI. bis zum XIX. Jahrhundert« (založba Heinrich Keller, Frankfurt a. M., 1923), o historičnih uniformah pa nas okvirno nemara še najbolje pouči Martina Leziusa »Das Ehrenkleid des Soldaten« (Ullstein Verlag, Berlin 1936), čeravno velja povedati, da je razvoj uniforme mnogo bolj zapleten, kakor se laiku zdi na prvi pogled, in da je neštivilno del o razvoju vojaških noš v posameznih deželah. Tretje področje, s katerim se najpogosteje srečuje umetnostni zgodovinar, pa so starejša cerkvena oblačila. Tudi ta zvrst noše se je v stoletjih spreminjala in je poznala svojo modo. Enako kot pri uniformah gre tudi tu pogosto za neznatne različice med oblačili različnih redov, ki pa utegnejo povzročati pri opredeljevanju kar dovolj preglavic. Kakovostno delo na tem polju je med drugimi npr. album »Die alten Trachten der männlichen und weiblichen Orden sowie der geistlichen Mitglieder der Ritterlichen Orden«, ki ga je s skicami Petra Bormanna in s komentarji F. K. Wietza sestavil Franz von Sale Doyé. (Vier Quellen Verlag Leipzig, izšlo verjetno v tridesetih letih našega stoletja.) Kakor prvi dve je tudi ta knjiga že zdavnaj antikvarična redkost.

Sergej Vrišer

VODNIKI IN KATALOGI POMEMBNEJŠIH RAZSTAV V LJUBLJANI

Med muzejskimi zavodi v Sloveniji, ki se ukvarjajo z raziskovanjem in predstavljanjem naše umetnosti in ki so obiskovalcem po vojni pripravili dovolj izčrpna pomagala za ogled stalnih zbirk,